

Spolne vloge, norme in stereotipi

Spolne vloge

Spolne vloge so družbene vloge. So "skupki pričakovanj, povezanih s predstavami o moškosti in ženskosti" (Vlačil, 1996).

Čeprav so spolne vloge del širših družbenih vlog, pogosto veljajo za naravne (biološko pogojene, zgodovinsko potrjene in zato veljavne). Tak (nezavedni) pristop prispeva k nastanku in utrditvi še ene strukture – spolnih stereotipov.

Tako kot rasne in razredne vloge tudi spolne vloge niso "dane", "pravične" ali "naravne". Tako kot razizem je tudi seksizem ovira demokratičnosti. V družbah, ki podpirajo enakost spolov, vsebina spolnih vlog ni več strogo določena. Spolne vloge temeljijo na pričakovanjih, kaj je "žensko" in kaj "moško" (hči, mama, ljubimka, sin, oče, šef itd.). Spolne vloge so torej prepletene z drugimi družbenimi vlogami.

Družbene vloge so vedno tesno povezane s sistemom vrednot družbe, v kateri obstajajo. Družbene vloge so oblika "predpisanega" vedenja in delovanja ("transkripcija vloge" ali "idealna vloga"). Njihov dejanski "output" (učinkovitost) je odvisen od nosilca družbenega položaja, na katerega se družbena (ali spolna) vloga nanaša. J. Filadelfiova in L. Kobova (brez letnice) poudarjata, da "je dejanska učinkovitost vlog posameznikov lahko različna, odvisno od idealne vloge: zahtevano vedenje (nosilec vloge se vede tako, kot se mora), zaželeno vedenje (nosilec vloge se vede tako, kot naj bi se), sprejemljivo vedenje (nosilec vloge se vede tako, kot se sme), nesprejemljivo vedenje (nosilec vloge se vede tako, kot se ne sme). Družbene vloge so torej prožne, a podvržene družbenemu nadzoru in včasih sankcijam."

Pri "zunanjih" (oblačila, pričeska, ličila, drža itd.) in "notranjih" (odnos, prepričanje, razmišljanje, čustva itd.) značilnostih ni nujno, da so v skladu s predpisanimi vlogami, pa tudi dejanja pogosto niso.

Spolne vloge, ki omejujejo ambicije in življenje posameznikov (ki zatirajo, so zatiralske), izvirajo iz stereotipnih pojmov ženskosti in moškosti, ki vsebujejo predsodke. Na simbolni ravni spola ključno vlogo igrajo spolni stereotipi, ki se kažejo v jeziku.

Spolne norme

Spolne norme so pravila o spolnih vlogah. So oblika družbeno-kulturnih predpisov, namenjenih spodbujanju družbeno zaželenega vedenja. So "vzorci", po katerih naj bi se ravnali posamezniki kot člani skupine ali kot predstavniki določenega družbenega položaja, in določajo, kaj se od posameznikov pričakuje v določenih okoliščinah. Da norme dosežejo svoj namen, morajo vsebovati mehanizme družbenega nadzora, ki so splošni (lahko se uporabijo v različnih kontekstih - ne gre za natančno določena "navodila", ampak bolj za "načela") in zavestni (posamezniki se zavedajo pravil, ki nadzirajo njihova dejanja – da norme opravljajo vlogo regulatorja, morajo biti "znane"). Če so norme znane kot predpisi, jih vedno spremljajo sankcije (Stepanek, 1996, 695).

Zuzana Kiczkova (brez letnice) spolne norme opredeljuje kot "bolj ali manj skrite strukturne elemente, ki s svojo močjo urejajo in vodijo naš duhovni, družbeni in simbolni svet ter naše območje sporazumevanja. Spol kot družbena struktura je povezan z določenim ustvarjanjem norm, ki se posameznikom pogosto kaže v obliki pričakovanj in simbolov. Spolno strukturirane torej niso samo dejavnosti in izkušnje. Spolne norme vplivajo tudi na oblikovanje večšin in interesov ter vplivajo na globoke (podzavestne) duševne strukture."

Spolni stereotipi

Spolni stereotipi so zelo stabilni elementi zavesti. So psihološki in družbeni mehanizmi, ki urejajo zaznavanje in ocenjevanje določenih pojavov ter vplivajo na oblikovanje mnenj, sodb, pogledov in vedenj. Za stereotipe je značilno splošno pripisovanje določenih lastnosti vsem članom neke skupine brez razlik, poleg tega pa še čustvenost, nerazumskost in poenostavljeno tolmačenje dogodkov, zato se pogosto zlorablja v propagandne namene. Stereotipi so vztrajni in se spreminjajo zelo počasi. Imajo znaten, a neopazen učinek na zavest" (Tomek, 1996).

Skozi zgodovino se je vsebina spolnih stereotipov spreminjala glede na spremembe v odnosih med ženskami in moškimi. Vseeno še vedno opravljajo funkcijo vzdrževalca hierarhičnega in neenakega razmerja med spoloma. To dejstvo ponuja delno razlago, zakaj se spolna diskriminacija kljub spremenjenim spolnim vlogam še vedno ohranja.

Ženskost in moškost v zahodni družbi ne veljata za enakovredni. Zaničevanje enega spola (pogosteje ženskega) oz. zavračanje vsega, kar ni v skladu s stereotipnimi predstavami o ženskosti in moškosti, se imenuje seksizem. Tako kot rasizem je seksizem pojavna oblika nestrpnosti. Rasizem pomeni zaničevanje ljudi zaradi njihove rase oz. narodnosti, seksizem pa zaničevanje ljudi zaradi njihovega spola.

Strogo definirane in omejujoče norme v zvezi s spolom so osnova za spolno diskriminacijo. Slednje vključujejo, predpostavljajo in zahtevajo tudi spolni stereotipi. Ženske in moške zaprejo v okvire, jim omejijo svobodo do samouresničevanja, razvoj posameznih interesov in sposobnosti. Brez razrahljanja teh omejitev so posamezne napovedi nemogoče.